

Висновки. Протягом перших років існування радянської влади в Криму відбувається формування законодавчого забезпечення діяльності митних органів у сфері боротьби з контрабандою, яка за повоєнної соціально-економічної розрухи на півострові набула значного розмаху. Саме в умовах державної монополії зовнішньої торгівлі, а також переходу від “воєнного комунізму” до налагодження нормального економічного життя в рамках непу створюється відповідна нормативно-правова база. Низкою юридичних актів (декрети РНК, циркуляри НКЗТ) визначалося поняття контрабанди та її об’єкта, впроваджувалися заходи боротьби з нею, конкретизувалися форми реалізації конфіскації, а також установлювалися розміри штрафних санкцій. Одним з важливих наслідків створення зазначеного юридичного підґрунтя стало визначення оперативної та регуляторної функцій митних органів Криму, до яких належало провадження у справах про контрабанду та виключне право винесення рішень у цих справах. У свою чергу, налагодження діяльності митної системи на півострові дозволило кримським митникам протягом 1921–1922 рр. поступово скоротити обсяги контрабанди в даному регіоні та підвищити ефективність боротьби з нею.

УДК 94(477.43).084

КОНТРАБАНДА І БОРТЬБА З НЕЮ НА ПОДІЛЛІ В РОКИ НЕПУ

М. П. Олійник

(Кам’янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка,
м. Кам’янець-Подільський)

Розглядаються причини поширення контрабанди на Поділлі в 1920-ті рр. Аналізуються її основні види, форми та методи боротьби радянської влади з контрабандою як явищем і контрабандистами.

Рассматриваются причины распространения контрабанды на Подолии в 1920-е гг. Анализируются её основные виды, формы и методы борьбы советской власти с контрабандой как явлением и контрабандистами.

This article is analyzing reasons for smuggling extending on Podillya in 1920-th, main kinds of it, forms and methods of counter-contraband by soviet authority.

Ключові слова. Контрабанда, контрабандисти, прикордонники, прикордонна смуга, Поділля, нова економічна політика.

Вступ. Для будь-якої країни складною проблемою завжди є контрабанда, а тим паче в часи глибокої трансформації соціально-економічних відносин. В Україні це повністю проявилось в період нової економічної політики, особливо на Поділлі, яке межувало з Польщею та Румунією. Проте наукове вивчення даної проблеми тільки розпочалося. У контексті загальної проблеми історії правового регулювання боротьби з контрабандою її розглядає О. Омельчук¹. Контрабанда як вид діяльності мешканців прикордонного Поділля досліджується в тезах С. Трухманової².

Постановка завдання. Ураховуючи актуальність проблеми та її недостатнє наукове вивчення, автор статті ставить мету проаналізувати причини поширення в роки нової економічної політики контрабанди на Поділлі, її основні види, форми та методи боротьби радянської влади з контрабандою як явищем і контрабандистами.

© М. П. Олійник, 2012

¹ Омельчук О. М. Історичні аспекти боротьби з контрабандою // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. – 2003. – № 3–4 (7–8). – С. 207–215.

² Трухманова С. Л. Контрабанда як вид діяльності мешканців прикордонного Поділля у 20-х роках ХХ ст. // Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 20 травня 2011 р. / ред. кол.: К. К. Васильєв, В. М. Власенко, А. В. Гончаренко та ін.; за заг. ред. С. І. Дегтярьова. – Суми: СумДУ, 2011. – Ч. 1. – С. 166–168.

Результати дослідження. Перша світова війна, іноземна інтервенція та громадянська війна дошенту зруйнували економіку Поділля. Рятуючись від край важкого матеріального становища, мешканці краю вдавалися до будь-яких методів заробітку. В умовах малоземелля селян, відсутності розвинутої промисловості й побічних заробітків єдиним виходом було заняття контрабандою. Тим більше, що в селян нагромадилися великі запаси “царського” срібла, що дозволяло вільно закуповувати товари за кордоном. Радянська влада хоч і розуміла таку небезпеку, проте була не в змозі “вишибти царську валюту” (тут і далі збережено стиль документів. – М. О.) ні запровадженням радянських знаків, ні згодом і червінців, оскільки купувати за них було нічого та й кооперація була слабкою³. Приватна ж торгівля, з якої жили мешканці містечок, “зовсім занепала”⁴ через її заборону новою владою. Зокрема, наказом № 1 від 22 березня 1921 р. Особливого відділу Київської військової округи ярмарки скорочувалися до мінімуму. “Продукти, котрі можна купити в радянських закладах торгівлі, кооперативах, категорично заборонено продавати на ярмарках. Продаж, купівля, обмін худоби заборонені. Заборонено торгівлю за іноземну валюту. За недотримання вимог передбачено суд, конфіскацію, трибунал”⁵. Відтак, як зазначали офіційні джерела, майже все населення прикордонних містечок “з початку революції займається контрабандою”⁶. Проведений прикордонниками аналіз соціального складу контрабандистів показав, що основну масу правопорушників, “які ходять за кордон і переносять товар з тилу, становлять селяни-бідняки, вказану категорію контрабандистів використовують скупники контрабанди і організатори контрабандного промислу. Скупниками та організаторами к(онтрабан)ди є переважно містечкові жителі – євреї, які проживають у прикордонній смузі та в тилу, і в незначній частині заможні селяни”⁷.

Найбільше контрабандою були “заражені” прикордонні містечка та міста Городок, Гусятин, Дунаївці, Кам’янець-Подільський і Могилів-Подільський, Зіньків, Фрампіль, Смотрич, Ямпіль тощо⁸. Сприяло нелегальному промислу те, що кордон з Польщею проходив по лінії старого кордону Російської імперії з Австро-Угорщиною. Тут діяли справжні професійні співтовариства контрабандистів, які добре знали місцевість, уміло використовували броди через річку Збруч і навіть близькість сільськогосподарських угідь до кордону. Серед контрабандистів існувала певна градація: “Дрібні, які продають у найближчих прикордонних краях і великі – мають в своїх руках організовані артілі, які доставляють у визначені пункти товари, за 15-ти верстну прикордонну смугу і направляючи такі гужовим порядком в крупні промислові центри”⁹.

У 1921–1922 рр., з огляду на недорід, за кордон переправлялися головним чином антикваріат, золото, срібло, пух, щетина тощо. А назад – промислова продукція та продовольство.

Сприяло даному промислові важке матеріальне становище прикордонників¹⁰. Зокрема, у “Зведенні особливого оповіщення інформаційного підвідділу управління справами РНК СРСР про політичний і економічний стан губерній України” зазначалося: якщо грошове забезпечення прикордонників станом на вересень 1923 р. видавалося своєчасно, продуктове – із запізненнями і не завжди якісне, то обмундирування їм видали лише на 28 % належного. До того ж через важкий характер служби воно не витримувало встановлених нормативних термінів і на 50 % було непридатне для використання. Шинелей та зимової білизни не видавали зовсім. Не було також простирадла і матраців. Тому, на наш погляд, автори документа цілком прогнозовано робили висновок про те, що в політичному і бойовому плані стан час-

³ Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО). – Ф. П-301. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 11.

⁴ Там само. – Ф. Р-4133. – Оп. 1. – Спр. 3.

⁵ Легітимізація більшовицької влади на Поділлі: історія прикордонного містечка Сатанів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dahmo.gov.ua/Books/3.doc>.

⁶ Політекономічний опис Проскурівської округи за даними 1930 року / автор-упорядник, передмова, коментарі М. П. Олійник. – Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2010. – С. 39.

⁷ ДАХМО. – Ф. П-301. – Оп. 1. – Спр. 153. – Арк. 25.

⁸ Політекономічний опис Проскурівської округи... – С. 34, 39, 40, 42, 43, 53; Трухманова С. Л. Контрабанда як вид діяльності... – С. 166.

⁹ ДАХМО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 2.

¹⁰ Там само. – Ф. П-301. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 10.

тин украї слабий. Однак *“червоноармійці достатньо дисципліновані й випадків шкурництва чи національної ворожнечі не помічається”*. Кардинально відрізнялась атмосфера серед командного складу, серед якого поширеними були *“випадки злочинності, головним чином у вигляді потурання контрабанді та пияцтва”*¹¹.

Отже, нічого дивного не було в тому, що за відповідний хабар прикордонники не лише *“закривали очі”* на незаконне *“перекидання”* товарів через кордон, а й супроводжували контрабанду в тил. Наприклад, 31 жовтня 1922 р. прикордонний загін 1-го кавалерійського ескадрону 1-го взводу, який базувався в м. Дунаївцях, їхав з-за кордону в стані *“всі п’яні вкрай”*. Заїхавши у волосний виконавчий комітет м. Балини, командир взводу Артемов змусив голову виконкому та секретаря партійного осередку випити пляшку спирту. Потім один із загону *“в червоному кашкеті та червоних штанах із золотим зубом”* згвалтував на людях *“одну жінку чи баришню”*. Після цього дорогою на Дунаївці під Залісецьким лісом він порубав голови та плечі селянам, які везли продподаток, а також мішки із зерном. *“Цей загін, – скаржився голова Балинського волвиконкому Кисельов, – неодноразово вчиняв такі темні справи, кожен раз проводячи контрабанду під охороною в м. Дунаївці”*¹². Звідти вона переправлялася вглиб країни¹³.

У пошуку можливостей покращити своє життя не відставали від прикордонників і митники. На митницях відповідальні працівники особисто брали участь у контрабандних перекиненнях товарів, пломбували в себе вдома контрабандний крам, тримали постійний зв’язок з контрабандистами¹⁴.

Масштаби контрабанди були такими, що у прикордонній смузі організовувалися відділення найбільших польських фірм, *“які ставили собі за мету, – зазначалося в літерній телеграмі № 5248 від 10 грудня 1921 р. Подільського губвиконкому всім повітвиконкомам, – не зупиняючись ні перед якими затратами, вилучити кращу нашу експортсировину з Поділля”*¹⁵. Оскільки запропонувати економічні альтернативи влада не могла, то *“каральні органи, які охороняють кордон, оголосили вищу міру покарання за контрабанду експортсировини за кордон. Такі ж заходи застосовані до осіб, які ведуть злісну скупку по містечках, волостях і селах для контрабандистів... нашої найціннішої російської експортсировини”*¹⁶. Принагідно слід звернути увагу на слова про *“російську експортсировину”*. Вони яскраво ілюструють рівень *“незалежності”* УСРР.

Зазначимо, що, мабуть, від безсилля перед контрабандистами міліція Проскурівської округи навіть заборонила виїзд у нейтральну смугу та попередила, що особи, затримані там, будуть заарештовані та відправлені в концентраційні табори з конфіскацією майна¹⁷.

Ще однією проблемою для радянської влади було те, що контрабандисти за гроші переправляли за кордон учасників антирадянських повстань. Так, за переказами мешканців с. Зіньків Віньковецького району Хмельницької області, вони допомогли втекти за кордон одному з керівників Зіньківського повстання 1921 р. Олексі Матуху і його батькові. Коли ж батько спробував переправити з їх допомогою і свою дружину, то вона зникла безвісти. За чутками, побачивши у жінки золоті монети, контрабандисти вбили її. Зазначений канал переходу кордону був настільки використовуваним, що описувався в художній літературі¹⁸.

Характерно, що розмах контрабанди компартійні органи часто пов’язували зі *“слабкістю роботи органів ДПУ”*. Відтак, як бадьоро зазначалося у звіті Проскурівського окружного партійного комітету, за період від *“4 до 5 Окрпартконференції (з березня до листопада*

¹¹ ДАХМО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 2.

¹² Поділля та Південно-Східна Волинь у перші роки радянської влади (в документах та матеріалах) / автор-упорядник, передмова, коментарі М. П. Олійник. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – С. 189–190.

¹³ Політекономічний опис Проскурівської округи... – С. 39, 53.

¹⁴ Трухманова С. Л. Контрабанда як вид діяльності... – С. 167.

¹⁵ Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. Р-925. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 53.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Легітимізація більшовицької влади на Поділлі...

¹⁸ Див.: Шкляр В. М. Залишенець. Чорний ворон. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – С. 264–279.

1923 р.)”: “З присилкою Нач. ДПУ тов. Іванова вдалося посилити роботу органів ДПУ і таким чином ліквідувати контрабанду”¹⁹. Проте дійсність була протилежною.

У 1923 р. із подоланням наслідків засухи й недороду обсяг контрабанди стрімко зростає. Причиною стало різке падіння цін на сільськогосподарські продукти та їхнє зростання на промислові товари, що отримало назву “ножиці цін”. Так, на Поділлі 1 липня довоєнний сільськогосподарський набір коштував 70 коп., а 1 жовтня – 46 коп. У той же час “промисловий карбованець коштував 160 коп., а в жовтні – 192 коп.”²⁰ Відтак “становище сільського господарства поліпшується занадто повільно, – зазначалося в доповіді про роботу Кам’янецького окружного партійного комітету за грудень 1923 р. – Ця притичина сприяє переправці робочої худоби, квасолі, жирів за кордон, де селяне обмінюють їх на продукти фабричного виробу”²¹. Тим більше, що “в польських селах і містечках на кордоні ціни на худобу і хліб вдвоє і троє дорожчі, ціни ж на фабрикати значно дешевші”²². Саме тому селяни прикордонних сіл “починають звикати ходити на базари та ярмарки тієї сторони, – підкреслювалося у звіті про роботу Кам’янецького окрвиконкому за червень 1923 р., – навіть не з метою контрабанди, а з метою збуту своєї продукції. Так, наприклад, в районі Гусятин селянки йдуть цілими ватагами за купівлею керосину, солі, легкої мануфактури тощо”²³. У тому ж звіті зазначалося, що контрабанда в цей час “з укрупненого характеру перейшла в більш розкиданий і дрібний тип, а тому стала більше невловима”²⁴. Її розмах настільки значний, що не лише прикордонні, а й тиллові села переповнені нею²⁵.

З метою пошуку економічних важелів протидії контрабанді в січні 1922 р. волосні виконкоми склали заявки на необхідні для селян промислові товари. Так, для Меджибізької волості Летичівського повіту замовили: “плугів 60 од., різного роду заліза 1000 пуд., цвяхів всіх номерів 60 пуд., вил 500 од., лопат 200 од., сокир 100 од., набір для 200 пар чобіт з бланковими підощвами, колісної доброї якості мазі 100 пуд., скла для вікон 50 пуд., мануфактури зимової 2000 аршин, ниток білих і чорних 1000 катушок, кіс 1000 од., зошитів для шкіль 1000 од. тощо”²⁶.

Проте в умовах глибокої кризи задовольнити подібні заявки не було змоги. Тому влада змушена вживати звичні для неї силові методи розв’язання проблеми. Населенню заборонялося “вивозити речі, товари, худобу за Збруч. Особи, котрі відмовлялися користуватися радянськими грішми, вважалися “ворогами робітничо-селянської влади”²⁷. Добові зведення про випадки в Кам’янецькій та інших прикордонних округах рясніють повідомленнями на кшталт: “В ніч на 10 цього липня (1923 р.) червоноармійцями Погранпосту № 5 між селами Маліївці та Чорнокозинці під час переходу Україно-Польського кордону вбиті громадяни села Лясківці Іван Юхимович Осадчук 21 р. і Перля Шулимівна Сирота 40 років”²⁸. Чи “26 серпня біля с. П’ятничани Кам’янецької округи вбитий при спробі втечі затриманий по звинуваченню в проносі контрабанди гр. с. Бережанки Бондар Корній”²⁹.

Крім прикордонників, до боротьби з контрабандою широко залучали міліцію. Аналіз щомісячних доповідей міліцейських начальників про її діяльність свідчить про циклічний характер активності контрабандистів: залежно від зайнятості селян сільськогосподарськими роботами. Як підкреслював начальник Кам’янець-Подільського карного розшуку: “У вересні місяці (1923 р. – М. О.) з огляду на те, що селяне з поля хліб зvezли і мають час займатися чимось іншим, багато селян в спілці з спекулянтами почали возити і носити кон-

¹⁹ ДАХМО. – Ф. П-301. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 10.

²⁰ Там само. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 94.

²¹ Там само.

²² Там само. – Арк. 108.

²³ Там само. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 35 зв.

²⁴ Там само. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 35 зв.

²⁵ Там само. – Арк. 19.

²⁶ ДАВО. – Ф. Р-925. – Оп. 2. – Спр. 10. – Арк. 10.

²⁷ Легітимізація більшовицької влади на Поділлі...

²⁸ ДАХМО. – Ф. Р-337. – Оп. 1. – Спр. 115. – Арк. 11.

²⁹ Там само. – Арк. 57.

трабанду... Товари конфісковані Митницями, а ті особи, котрі провозили контрабанду, притягнені до відповідальности”³⁰. До того ж на міліцію, спільно з ДПУ, покладался обов’язок контролювати роботу базарів і ринків з метою виявлення фактів торгівлі контрабандними товарами, конфіскації їх і передачі місцевим митницям. Винні в торгівлі такими товарами притягувалися до відповідальності³¹.

Однак далеко не завжди конфісковані товари передавалися митниці. Досить часто органи міліції та карного розшуку продавали їх самостійно, що суперечило ст. 21 Декрету РНК “Про митну охорону”. Масштаб даного явища був настільки значним, що адміністративно-організаційний відділ НКВС УСРР телеграмою № 15528 від 15 листопада 1922 р. зобов’язав відділи управління виконкомів прикордонних губерній “роз’яснити органам Міліції та Розшуку... безумовну необхідність задачі затримуваних контрабандних товарів у найближчу митницю з протоколом і недопущення здійснення самостійних торгів”. Крім того, їм нагадували, що право продавати конфіскації мають виключно митні установи³².

Доцільно звернути увагу на той факт, що під час обстеження ринків траплялися різні незаплановані ситуації. Так, у жовтні 1923 р. у містечку Смотрич стався “значний” інцидент: “під час великого ярмарку, де була значна кількість контрабанди, співробітник ДПУ спробував арештувати відомого бандита і контрабандиста (прізвище нерозбірливо. – М. О.). При спробі втечі він був поранений. Маса присутніх склала думку, що у всіх будуть забирати закордонний крам і обурилась проти співробітника. Коли останній втік до Райвиконкому, то “толпа” накинулася на Райвиконком, вибила декілька шибок і забила інструктора Наросвіти випадково присутнього в Райвиконкомі”³³.

Реакція торговців була проявом самозахисту, оскільки, крім втрати товару, вони ризикували потрапити під суд. Саме судові органи визначали ступінь вини контрабандистів і своїм рішенням установлювали їм покарання. Типовим для судової практики даної категорії правопорушень є вирок у справі № 2389 від 20 грудня 1923 р., ухвалений виїзною сесією судово-кримінального відділення Подільського губернського суду. Суд, “заслухавши у відкритому судовому засіданні кримінальну справу по звинуваченню МЕЛЬМАН Ривки Бен’яминівни 48 років, безпартійної, малограмотної, несудимої, яка походить з міщан м. Кам’яця. Займається домашнім господарством. По 1-ч. 97 ст. 114-1 ст. ст. КК... допитавши підсудну, свідчення свідків і останнє слово підсудної, Суд встановив: – 1923 року серпня 19 дня вищезгадана підсудна була затримана на базарі з контрабандними платками міліціонером Павловським і під час ходи по дорозі в міліцію для складання протоколу остання дала міліціонеру хабара 50 крб зн. 1923 р. Хоч звинувачена свою вину заперечує, враховуючи обставини справи і підсумовуючи все вище викладене, звинувачення Мільман (так у документі. – М. О.) по 1-ч. 97 ст. КК по суті своїй ґрунтується на припущенні слідчого та матеріалі про перехід даною громадянкою кордону з цією метою чи перекидання товару, – слідством не встановлено. Суд вважає, що даний злочин є недоведеним, по ст. 114-1 КК Мельман достатньо викривається в силу чого Суд вважає висунуте звинувачення підсудної Мельман по ст. 114-1 КК у даванні хабара доведеним відтак ПРИГОВОРИВ: підсудну МЕЛЬМАН по 1-ч. 97 ст. КК на підставі 330 ст. КПК вважати по суду виправданою і на підставі ст. 114-1 КК піддати позбавленню свободи терміном на ОДИН рік, без суворої ізоляції і поразку прав не застосовувати. – Відібрані 7 платків контрабанди конфіскувати в силу 73 ст. КПК п. 1. Беручи до уваги, що МЕЛЬМАН судиться вперше і що ступінь небезпеки не є обов’язковою ізоляція її від суспільства на підставі 36 ст. КК вирок в частині відбуття покарання вважати умовним. Речдоки 50 крб. грз. 1923 року в силу 73 ст. п. 1 КПК конфіскувати. На підставі 37 ст. КК призначити випробувальний термін на ТРИ роки на волі. Судових на ведення справи витрат немає. Термін і порядок оскарження згідно зі 433 ст. КПК оголошені”³⁴.

³⁰ Там само. – Ф. Р-337. – Оп. 1. – Спр. 115. – Арк. 213 зв.

³¹ Там само. – Арк. 198.

³² Там само. – Ф. П-337. – Оп. 1. – Спр. 201. – Арк. 340.

³³ Там само. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 5 зв.

³⁴ Там само. – Ф. П-337. – Оп. 1. – Спр. 142. – Арк. 26.

Крім судового переслідування, до контрабандистів широко застосовувалося таке типове радянське покарання, як позбавлення виборчого права. Зокрема, в 1924 р. з 215 позбавлених такого права по Гусятинській сільраді 58 осіб позначалися в реєстрі як контрабандисти. Причому вісім з них були євреї, а решта – українці³⁵. Зазначимо, що позбавленці обкладалися додатковими податками та повинностями.

У середині 20-х рр., із завершенням відбудови народного господарства, відбулося певне підвищення рівня життя. На це блискавично відреагували контрабандисти, змінивши характер ввізної контрабанди. Починає домінувати *“шкіра різна (хром, шавро і лакована); пудра “Коті”; панчохи фільдеперсові та шовкові; шарфики шовкові “кашне”; тканина шовкова “трикотин”; сукно різне (гвардійське, кастор, бостон, міль та інші.); тканина напівшерстяна “Вісла”; тканина бавовняна різна (пліс, корт, бумазея та інші.); платки головні ситцеві; платки головні шерстяні різні; гудзики різні (перламутрові, кокосові); взуттєвий крем; шарфи теплі; сведри дамські та чоловічі; штучні перли; штучне хутро “котик” і інші.”*³⁶. Розмахові промислу сприяли ціни на контрабандні товари (табл. 1).

Таблиця 1

Ціни на контрабандні товари³⁷

Назва товару	Одиниця міри, ваги і т. д.	Ціна за кордоном, крб.	Ціни в нашій прикордонній смузі	
			за нелегального продажу, крб.	за легального продажу в торгових кооперативних підприємствах, крб.
Сукно “Кастор”	метр	4,0	9,0–10,0	16,0
– “–” “гвардійське”	– “–”	1,4	5,0	7,0
Тканина “Вісла”	– “–”	0,9	2,0	3,0
Платки кашемірові	штука	2,5	5,0	8,0
Платки “шалі”	– “–”	6,0	15,0	25,0
Шарфи теплі	– “–”	2,4	6,0	8,0
Пудра “Коті”	дюжина	12,0	30,0	60,
Чулки фільдеп.	– “–”	12,0	30,0	48,0–60,0

Серед експортної контрабанди переважали *“золото старого карбування, долари американські, червінці, тютюн (в малій кількості – по 1 ф., як подарунок)”*. Зазначена валюта вивозилася переважно з метою оплати за контрабандні товари. Незаконне вивезення худоби та сільськогосподарської продукції практично припинилося³⁸.

За класифікацією прикордонників, *“імпортна контрабанда розбивається на промислову та споживачку”*³⁹. До першої зараховували предмети розкоші, парфумерію, галантерею. Її переважно відправляли в *“глибокий тил Союзу”*. Предметами другого виду контрабанди були переважно різна мануфактура та шкіра. Вона поширювалася серед місцевого прикордонного населення⁴⁰.

Зазначимо, що зміна пріоритетів у ввізній контрабанді збіглася із завершенням заходів із посилення охорони кордону, розгромом контрабандистських організацій і широким застосуванням органами ДПУ адміністративної висилки контрабандистів із прикордонної смуги. Так, за період з 1 січня до 1 жовтня 1927 р. на дільниці 22 Волочиського прикордонного загону в адміністративному порядку було вислано *“78 контрабандистів, з них: українців – 50, поляків – 17, євреїв – 11. Крім того, знаходилися на затвердженні в Особливій Нараді справи на 62 контрабандистів і оформлялися загоном справи ще на 22”*⁴¹.

³⁵ Там само. – Ф. Р-337 сч. – Оп. 3. – Спр 10. – Арк. 5–8.

³⁶ Там само. – Ф. П-301. – Оп. 1. – Спр. 153. – Арк. 23.

³⁷ Там само. – Ф. П-301. – Оп. 1. – Спр. 153. – Арк. 24.

³⁸ Там само. – Арк. 23.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Там само. – Ф. П-301. – Оп. 1. – Спр. 146. – Арк. 10; Спр. 153. – Арк. 25.

Вжиті заходи дали певні наслідки. Якщо за жовтень 1926 р. – березень 1927 р. на ділянці загону було 180 затримань контрабанди на суму 39 351 крб 34 коп., то за квітень – вересень 1927 р. – 137 затримань на суму 20 288 крб 44 коп.⁴² Зменшення обсягу контрабанди підтверджувалося закриттям на польському боці “транзитних лавок”, які постачали контрабандистів з радянського боку. Зокрема, на ділянці Волочиського загону в січні 1927 р. було сім таких лавок, а на 1 жовтня того ж року залишилося тільки дві⁴³.

Про ще кращі результати своєї роботи зазначений загін повідомляв у “Інформаційному зведенні № 1 про політекономічний стан дільниці станом на 17-те червня 1928 р.”: *“В даний час ступінь враження дільниці та насичення її контрабандними товарами значно менша, ніж це було в 1926/1927 році. Зменшення руху контрабанди через дільницю Загону в даний час підтверджується цілою низкою даних, а саме: згоранням польських транзитних фірм і відсутністю масових групових порушень кордону тилловими та місцевими контрабандистами. Характер ввезеної контрабанди – це т. зв. споживацька, яка переважно складається з мануфактури”*⁴⁴.

Висновки. Таким чином, можемо зробити висновок, що контрабанда на Поділлі в період непу була багатогранним явищем. Її види та розмах змінювалися залежно від рівня життя подолян, реагуючи на його покращання. Контрабандою в краї займалися як кадри професійних контрабандистів, так і широкі верстви селян та міщан. З метою протидії даному виду незаконної діяльності органи ДПУ та міліції використовували широкий арсенал засобів: застосування зброї до порушників кордону, судове переслідування, адміністративна висилка, позбавлення виборчих прав тощо. Вжиті заходи та певне покращання соціально-економічного розвитку дозволили на кінець 20-х рр. знизити обсяг контрабанди.

⁴² Там само.

⁴³ ДАХМО.– Ф. П-301. – Оп. 1. – Спр. 146. – Арк. 10; Спр. 153. – Арк. 25.

⁴⁴ Там само. – Ф. П-301. – Оп. 1. – Спр. 152. – Арк. 47, 48.